

Інформаційна довідка
щодо проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України
«Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» щодо витрат на
виплату і доставку пільгових пенсій»
*(реєстр. № 5658 від 18.05.2026)**

***Анотація.** В інформаційній довідці представлено результати аналізу пропозицій, передбачених законопроєктом «Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» щодо витрат на виплату і доставку пільгових пенсій» (реєстр. № 5658 від 18.05.2026, доопрацьований).*

***Ключові слова:** пенсія за віком на пільгових умовах, законодавство, небезпечні та шкідливі умови праці, покриття витрат, Пенсійний фонд України.*

Вступ

Реформа законодавства про пенсійне забезпечення передбачила чимало змін щодо умов призначення та нарахування пенсій. Однак гарантії реалізації права на пенсію, зокрема на пільгових умовах, залишаються актуальними.

Одним із видів спеціального пенсійного забезпечення є пенсія за віком на пільгових умовах у зв’язку з трудовою діяльністю, що виконувалася у несприятливих для життя і здоров’я особи умовах. Варто зазначити, що підстава для диференціації правового регулювання цього виду пенсійного забезпечення в межах законодавства, яке визначає єдині засади солідарної пенсійної системи, є дійсно об’єктивною. Зниження працездатності відбувається з незалежних від особи причин, тобто є прямим наслідком зайнятості в особливих умовах праці.

Основна частина

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій»¹ уточнено порядок відшкодування Пенсійному фонду України (далі – ПФУ) фактичних витрат на виплату та доставку пенсій за віком, призначених на пільгових умовах. Відповідно до Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» роботодавці вносять до ПФУ плату, що покриває фактичні витрати на виплату та доставку пенсій особам, які працювали або працюють на роботах зі шкідливими і важкими умовами праці (за списками № 1 та № 2 виробництв, робіт професій, посад і показників, затверджених Кабінетом Міністрів України, та за результатами атестації робочих місць) на посадах, що дають право на призначення пенсії за віком на пільгових умовах.

Витрати відшкодовують підприємства, установи, організації незалежно від форми власності та господарювання. У разі ліквідації або зміни власника суб’єкта

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій : Закон України від 3 жовтня 2017 р. № 2148-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2148-19#Text>

господарювання витрати ПФУ покривають правонаступники. Розміри сум до відшкодування визначаються органами ПФУ щорічно.

Винятки з цього правила встановлено щодо покриття витрат на пенсійне забезпечення тих, хто був безпосередньо зайнятий повний робочий день на підземних роботах із видобутку вугілля, сланцю, руди та інших корисних копалин, на будівництві шахт та рудників, а також для платників, віднесених до IV групи єдиного податку, які визначені у підпункті 4 пункту 291.4 статті 291 Податкового кодексу України (певні категорії сільськогосподарських товаровиробників)². Також за рахунок бюджетних коштів покриваються витрати ПФУ за зобов'язаннями суб'єктів господарювання, які ліквідовані без правонаступництва.

Із метою врегулювання порядку фінансування витрат на виплату і доставку пенсій за віком на пільгових умовах суб'єктів господарювання зони відчуження розроблено проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» щодо витрат на виплату і доставку пільгових пенсій» (реєстр. № 5658 від 18.05.2026, доопрацьований) (далі – законопроєкт).

Законопроєктом пропонується внести зміни до п. 2 Розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», якими звільнити підприємства, організації та установи, що здійснюють діяльність в зоні відчуження, від обов'язку відшкодувати ПФУ витрати на виплату та доставку пенсій за віком на пільгових умовах. Покриття таких витрат передбачено здійснювати за рахунок коштів Державного бюджету України.

Розглянувши законопроєкт, вважаємо за доцільне зазначити таке.

У *концептуальному* плані положення законопроєкту спрямовані на врегулювання суперечностей, які виникли між обов'язком суб'єктів господарювання відшкодувати ПФУ витрати на виплату й доставку пенсій за віком на пільгових умовах відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне забезпечення» та встановленим порядком забезпечення діяльності суб'єктів господарювання, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету або за рахунок міжнародної донорської допомоги, кошторис яких не передбачає покриття таких витрат. З урахуванням правової позиції Верховного Суду, згідно з якою відсутність у підприємства бюджетного фінансування чи власних коштів не є підставою для звільнення від обов'язку відшкодування органам Пенсійного фонду України фактичних витрат на виплату та доставку пільгових пенсій*, ідея законопроєкту заслуговує на увагу.

² Про внесення зміни до Закону України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» щодо уточнення об'єкта оподаткування для платників, що обрали спрощену систему оподаткування : Закон України від 12 листопада 2015 р. № 802-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-19#Text>

* Відсутність бюджетних коштів не є підставою для звільнення боржника від виконання зобов'язання. Відповідні положення викладено в постанові ВСУ від 22.03.2017 р. у справі № 3-77гс17, у постановях КГС у складі ВС від 27.03.2018 р. у справах № 925/246/17, № 925/974/17, у постанові ВП ВС від 10.04.2018 р. у справі № 12-46гс18, висновку Великої Палати ВС у справі № 911/4249/16, постанові ВС від 24.02.2026 р. у справі № 420/156/24.

Водночас положення абзацу четвертого пункту 2 Розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (у новій редакції законопроекту), якими встановлюється коло суб'єктів, що звільняються від обов'язку покриття витрат ПФУ на доставку та виплату пенсій за віком на пільгових умовах, а саме: підприємства, установи, організації, на яких здійснювалися «роботи у зоні відчуження» за списком робіт і професій, затвердженим Кабінетом Міністрів України, потребують редагування з метою дотримання принципу правової визначеності.

Відповідно до законодавства термін «зона відчуження» застосовується для позначення найбільш радіоактивно забрудненої території, що має найсуворіший правовий режим у порівнянні з іншими двома зонами: безумовного відселення та гарантованого добровільного відселення³. Для позначення всіх трьох зон застосовується термін «територія радіоактивного забруднення». Цей термін також застосовується у статті 55 «Умови надання пенсій за віком особам, які працювали або проживали на територіях радіоактивного забруднення» Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»⁴.

У контексті аналізованих пропозицій та з метою досягнення мети законопроекту доцільно словосполучу «роботи у зоні відчуження» абзацу четвертого пункту 2 Розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (у новій редакції законопроекту) доповнити словами «та безумовного відселення».

Аналогічне редагування доцільно застосувати до положень абзацу п'ятого пункту 2 Розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (у новій редакції законопроекту). Словосполучу «роботи у зоні відчуження» доповнити словами «та безумовного відселення».

Висновки

Ухвалення законопроекту сприятиме стабілізації роботи господарюючих суб'єктів зони відчуження та безумовного відселення. Стягнення у судовому порядку заборгованості на покриття витрат на виплату та доставку «пільгових» пенсій перешкоджає їхній роботі та загрожує виконанню ними функцій із забезпечення екологічної безпеки.

Урахування наведених вище міркувань дозволить уникнути таких ризиків прийняття законопроекту:

– правової невизначеності (щодо суб'єктів господарювання зони безумовного відселення, на яких застосовують роботи, що надають право на пенсію за віком на пільгових умовах);

³ Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 27 лютого 1991 р. № 791а-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/791%D0%B0-12#Text>

⁴ Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 28 лютого 1991 р. № 796-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12#Text>

– фінансово-економічні ризики, пов’язані зі змінами показників Державного бюджету України (на фінансування витрат ПФУ на виплату й доставку пенсій за віком на пільгових умовах).

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*